

LOPPURAPORTTI

30.1. 2015

Creademo – Bottom Up -tietokirjakonseptihanke

Maarit Nermes

” Markkinoilla on paljon hyviä liikeideoita ja yrityksiä, joiden voi olla vaikea saada rahoitusta perinteisistä lähteistä. ”

Raportti joukkorahoituskyselystä . Valtiovarainministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö 13.3.2014.

”Voi olla, että tätä joukkorahoitusta hypetetään vähän liikaakin, mutta kaikkea kannattaa yrittää. Sitten sen oikeastaan vasta näkee mikä toimii ja mikä ei. ”

Kommentti teemafoorumilla

Sisällys

Hankkeen taustaa ja tavoitteita.....	1
Hankkeen toteutus.....	3
Esitetty palvelukonseptiluonnos.....	3
Ensimmäisen vaiheen kyselyn tuloksia.....	4
Toisen vaiheen tuloksia.....	6
Johtopäätöksiä.....	8
Suosituksia.....	11
Lähteitä.....	13

Hankkeen taustaa ja tavoitteita

Hankkeen tavoitteena oli kartoittaa uusi tapa tai uusia tapoja tuottaa tietokirjoja joukkorahoittamisen ja joukkoistamisen (osallistamisen) avulla. Tavoitteena oli löytää uusia tuotteita, joille olisi olemassa markkinoita jo joukkoistamisen ja joukkorahoittamisen kautta.

Projektin taustalla oli se havainto, että elämyksellisiin taidehankkeisiin on helpompaa hankkia joukkorahoitusta kuin ”kuivempaan” tietokirjallisuuteen. Tietokirjallisuutta on hankalampaa markkinoida näyttävin videoin tai kuvin, mikä on joukkorahoituspalveluiden pääasiallinen markkinointikeino. Tästä syystä hankkeessa pyrittiin laajentamaan ja kehittämään joukkorahoituksen ja joukkoistamisen keinoja palvelemaan nimenomaan tietokirjallisuutta. Internetiin ja erityisesti sosiaalisen mediaan perustuva joukkorahoituksen markkinointi keskittyy alle 40-vuotiaisiin. Tietokirjallisuuden huomattavia kohderyhmiä ovat keski-ikäiset ja seniorikansalaiset sekä myös lapset ja nuoret (oppikirjat ja tietokirjat). Seniorit eivät kovin innokkaasti liiku netissä, mutta ovat innokkaita lehtien, sanomalehtien ja kirjojen lukijoita.

Lapset ja nuoret toimivat verkossa, mutta heidän mielenkiintonsa ei kohdistu tämän tyyppisen joukkoistamiskeskusteluun. Joidenkin arvioiden mukaan osa nuorista näyttää pitävän kirjoja pelkkinä koulujen riesoina, joten ikävin ylioppilaslahja minkä nykynuorelle voi antaa on nimenomaisesti kirja. Tämä herättää myös kysymyksen siitä, ovatko koulun oppikirjat ajan tasalla ja mihin elämyksellisyyteen ja sähköisiin aineistoihin yhä enemmän tulevaisuudessa pohjautuva kouluopetus on viemässä nuorten ja lasten keskittymiskykyä ja itsereflektiota. Tässä hankkeessa ei suoranaisesti mietitty lasten ja nuorten tietokirjallisuuden joukkorahoittamista, mutta epäsuorasti kylläkin opettajajärjestökontaktien kautta.

Joukkoistamisen avulla on pienennetty kustannuksia, tuotettu parempia tuotteita sekä joustavoitettu yritysten toimintaa. Myös melkoista ammattitaitoa vaativia tehtäviä ja tuotekehitystä on menestyksekkäästi joukkoistettu. Joukkoistamiseen liittyy myös paljon onnekkaiden sattumien muodostumista (*engl. serendipity*). Avoimuus ja tasavertaisuus tuovat uusia piirteitä liiketoimintaan ja luovat yllättäviä mahdollisuuksia. Joidenkin mukaan joukkoistaminen on osa uutta teollista vallankumousta¹ Aina ei onnistuta; tällöin asia on analysoitava sekä opittava virhevirheistä. Joukkoistamista voidaan kuitenkin kokeilla monin tavoin.

Hankkeessa oli lähdetty liikkeelle hyvin avoimin mielin, vaikka täkyksi olikin esitetty yksi luonnos mahdollisen palvelun toteuttamiseksi. Monien avoimien kysymysten esittäminen ensimmäisessä vaiheessa on hämmentänyt monia, mutta ensimmäisen vaiheen kyselyllä oli tarkoituksena hakea uusia ideoita ja visioita brainstorming-tyyliin, jonka jälkeen mietittiin toisen vaiheen toteutusta, jolloin vaihtoehtoina olivat mm. pseudopilotointi tai teemakeskustelut.

1 Kärkkäinen et al 2014.

Hankkeen toteutus

Ensimmäisessä vaiheessa luotiin kysely Google Docs -palveluun, jossa kartoitettiin yleistä kiinnostusta ja toivottiin ehdotuksia. Toisessa vaiheessa etsittiin konseptivaihtoehtoja teemakeskustelujen kautta.

Ensimmäinen vaihe oli tyypillinen kyselylomake, vaikka se oli pyritty tekemään mahdollisimman avoimeksi. Vaiheen käynnistäjänä esiteltiin luonnos palvelukonseptista. Ensimmäisen vaiheen lomake on nähtävissä: <http://goo.gl/forms/Eq29YWsdFP>.

Hankkeen aloittamisesta tiedotettiin postitse 542 organisaatiota, pääosin yhdistyksiä, mutta myös joillekin yrityksille. Organisaatiot oli valittu tiimissä ja valintaperusteina oli se, että ne olivat julkaisseet kirjoja tai tiimi muuten katsoi organisaatiot soveliaiksi. Mukana oli mm. opettaja-, kirjailija, ammattiyhdistys- ja kehitysyhteistyöjärjestöjä sekä kirjaharrastajayhdistyksiä ja pienkustantamoja.

Toisen vaiheen toteutus ei ollut tarkkaan määritelty ennen ensimmäisen vaiheen tuloksia. Vastauksien perusteella päädyttiin siihen, että seuraava vaihe toteutetaan julkisena teemakeskusteluna phpBB-foorumialustalla, jossa keskustelut ovat pääosin julkisia, mutta keskusteluun voi osallistua vain rekisteröitymällä. Simulointua palvelua ei pidetty vielä sopivan vaiheena, koska konseptointi oli niin kesken.

BU-foorumille (osoite: <http://www.nomerta.net/Foorumi/index.php>) rekisteröityminen tapahtuu antamalla sähköpostiosoite sekä valitsemalla nimimerkki ja salasana. Jokainen saattoi identifioitua enemmän tai vähemmän selkeästi keskustelussa, mutta anonyymi keskustelu on myös mahdollista. Rekisteröitymiseen vaadittavaa sähköpostia ei seurata eikä käytetä muihin tarkoituksiin. Nimimerkin/käyttäjän sähköposti (ja IP-osoite) selvitetään vain jos foorumilla lähettelee epäasiallisia viestejä tai käyttäytyy muita kohtaa asiattomasti. Ylläpito (admin) voi myös lukita keskusteluita tai antaa porttikiellon. Foorumi sijoitettiin Normerta Kustannuksen sivustolle, koska uuden webhostingin käyttöönotto näin lyhyttä hanketta varten olisi ollut kallista ja hankalaa.

Foorumille oli rakennettu myös ei-julkinen osio, jonka näkivät vain rekisteröityneet käyttäjät. Foorumilla voi osallistua keskusteluun, aloittaa keskustelun ja luoda äänestyksiä. Omia viestejä voi muokata ja poistaa.

PhpBB-alustaa on käytetty mm. asiakaspalautteeseen, käyttäjien keskinäisen tuen ja uusien tuoteideoiden kehittämiseen.² Valmiina pakettina ladattavan suomenkielisen phpBB-foorumin ulkonäköä hieman muokattiin. Hankkeen keskustelufoorumi pohjautuu php-ohjelmointikielen ja mysql-tietokantaan.

Joukkoistamisella pikemminkin kerätään ideoita ja mielipiteitä kuin rakennetaan keskustelutilaa yhteisymmärrykseen johtavalle ajatustenvaihdolle.³ Hankkeen ve-

² Kärkkäinen et al. 2014.

³ Aitamurto 2012.

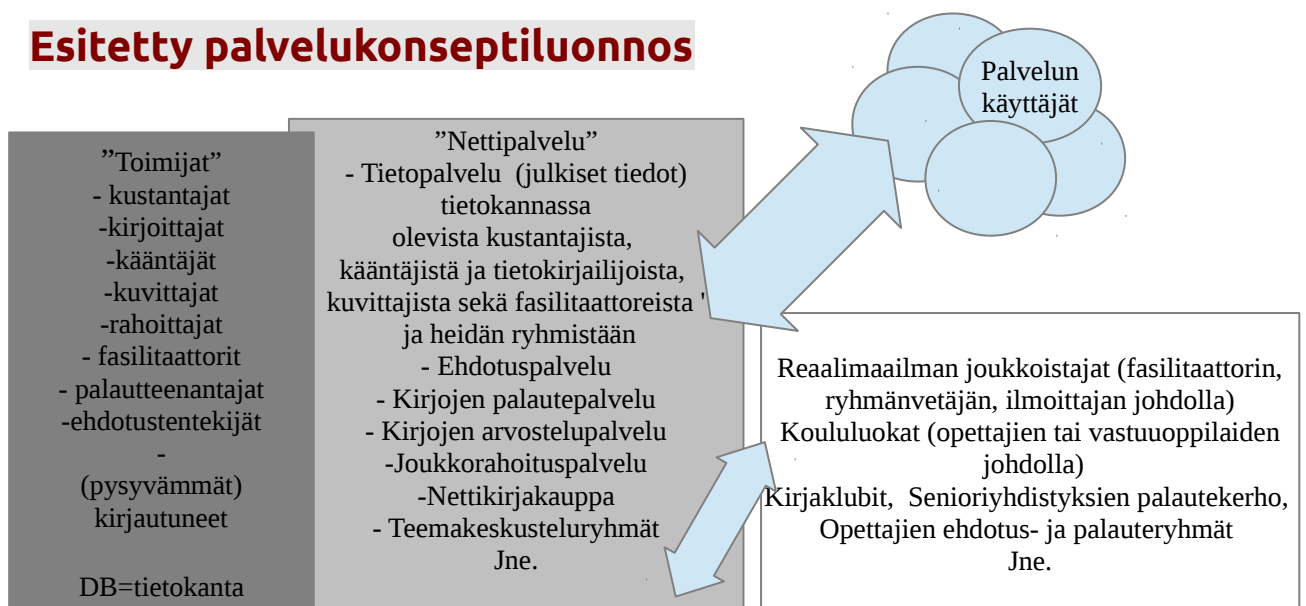
täjän tehtävä on tiimin kanssa kuitenkin koota ideat jonkinlaisiksi johtopäätöksiksi.

Foorumin ylläpito pyrki nostamaan seuraavia kysymyksiä pohdittaviksi:

- a. Mikä tai mitkä seikat saisivat ihmiset tai yhteisöt osallistumaan tietokirjojen joukkorahoittamiseen?
- b. Onko riskinä, se että joukkorahoitettavat tietokirjat ovat vain viihteellisiä, tietokirjallisuuden tai disinformaation rajamailla liikkuvia tuotoksia? Ainakin esimerkki ruotsin kielen oppikirjan joukkorahoituksesta antaisi kuitenkin toisenlaista viitettä; siinä tapauksessa rahankeräyslain säännökset estivät kirjan joukkorahoittamisen lahjoituksin.
- c. Miten/millä tavoilla joukkoistaminen kannattaisi (konkreettisesti) toteuttaa? Kirjakritiikki, ehdotukset, fasilitointi.... keskustelufoorumi, kysely, blogit...vai mitä?
- d. Pitäisikö laittaa yksinkertainen palvelu toimintaan ja sitten kehittää sitä, eikä odottaa sen parempaa konseptointia?
- e. Pitäisikö pyrkiä tekemään yhteistyötä jo toiminnassa olevien joukkorahoituspalvelun (esim. mesenaatit.me) ja luoda sinne alisivusto/palvelu
- f. Esitetyt konseptin kommentointi (ja tulevien konseptien?)
- g. Mikä on hankkeen tulevaisuus tammikuun 2015 jälkeen?

Toinen vaihe päättyi 15.1. 2015, jolloin myös joulunpyhinä oli aikaa antaa asian muhia. Toiseen vaiheeseen oli mahdollista osallistua, vaikkei olisi osallistunut ensimmäisen vaiheeseen. Foorumilla ja hankkeen sivustolla oli ja on edelleenkin materiaalia joukkoistamisesta ja hankkeesta.

Esitetty palvelukonseptiluonnos

Käsitteitä:

<i>Joukkoistaminen</i>	=	<i>hajautettu ongelmanratkaisu- ja tuotantomalli, jossa hyödynnetään yhteisön (joukon) osaamista rajattua tehtävää tai hanketta varten. Joukkoistamisessa asiantuntijuus ja harrastuneisuus lyövät kättä.</i>
<i>Joukko-tai yhteisörahoitus</i>	=	<i>yksittäisten ihmisten tai pienten organisaatioiden harjoittama tapa rahoittaa erilaisia kulttuurihankkeita tai yritystoimintaa. Joukko-rahoittaminen voi olla osakesijoittamista, lainaa, lahjoitusta(edellyttää rahankeräyslupaa) ja vastikkeeseen perustuvaa.</i>
<i>Fasilitaattori</i>	=	<i>Fasilitaattori auttaa ryhmää pääsemään päämääriinsä.</i>

Hankkeen alussa esitettiin palvelukonseptiluonnos, johon on kunnianhimoisesti rakennettu laaja versio mahdollisesta palvelusta. Perusideana on palvelu, jossa kirjautuneet joukkorahoittajat, tietokirjailijat, kustantajat, kääntäjät, kuvittajat, kuvaajat jne. saattaisivat löytää toisena. Lisäksi ilman rekisteröitymistä saattaisi osallistua ehdotuksiin ja palautteen antamiseen. Mukana on myös ns. reaali maailman joukkoistamisryhmät, kuten kirjallisuuskerhot.

Ensimmäisen vaiheen kyselyn tuloksia

Ensimmäisen vaiheen kysely on oli hyvin avoin, koska tavoitteena oli lähinnä kalastella yleistä mielenkiintoa ja mahdollisesti löytää uusia näkökulmia asiaan. Avoin kysely herätti myös hämmennystä. Kyselyn ei-julkisuuden ja anonyymiteetin mahdollisuuden oletettiin lisäävän reippaita kannanottoja, mutta niin ei käynyt.

Kyselyyn vastasi parikymmentä ihmistä, jotka edustavat kustantajia, tietokirjoittajia, kuvittajia ja kääntäjiä sekä muita osallistujia monipuolisesti. Siinä mielessä lähtökohta oli hyvä.

Suurin pettymys oli, että ne tahot joihin tiimi uskoi eniten, ja joille lähetettiin sekä tavanomaista postia että sähköpostia, eivät juuri osallistuneet kyselyyn. Kyse on luultavammin siitä, että organisaatioissa on niin paljon työtä ja muuta puuhaa, ettei "ulkopuolisille" asioille riitä energiaa. Muutenkin vaikuttaa siltä, että kiinnostus keskittyy yksittäisille aktiivisille ihmisille, jotka ovat joko työnsä tai harrastustensa kautta kiinnostuneita. Hankkeesta tiedotettiin suoramarkkinoimalla sähköpostein, kirjein, somessa ja nettisivustoilla.

Joukkoistamista tutkinut Tanja Aitamurto toteaa: ⁴

4 Aitamurto 2012

"Joukkoistaminen on uutta kulttuuria..... Kestää aikansa, ennen kuin ihmiset löytävät projektin ja pääsevät osallistumiskynnyksen yli."

Pienikin aktiivinen joukko voi saada paljon aikaiseksi, sen on jo *Linuxin* ja muiden *Open Source* -ohjelmien kehittäminen osoittanut, minkä sittemmin uudemmat joukkoistamishankkeet ovat vahvistaneet. Vaikka joukkoistamisen ideana on yleensä "suurien joukkojen" tai joukkoälyn soveltaminen, jonnekin on toiminta aloitettava. Eläinmaailmasta otettujen esimerkkien mukaan osa muurahaisista kulkee uusia reittejä pitkien, ja jos sieltä löytyy ravintoa, niin löytäjämuurahainen merkitsee reitin. Vähitellen muutkin löytävät sen uuden väylän. Joukkoistamisen perusidea onkin peräisin eläinten parvi- ja joukkoälytutkimuksista.

Kysely oli mahdollisimman avoin, mikä oli ainakin osin ongelmallista kommenttien mukaan:

"Hanke ei tässä oikein hahmottunut, mistä oikein on kysymys. Esim. tietokirjan tilaaminen ammattikirjailijalta ja tekoprosessin seuraaminen ja tukeminen crowdsourcing-pohjaisesti tuntuu lupaavalta idealta."

"Mielenkiintoista, mutta ehkä hieman liian erilaista."

Hankkeessa oli ehkä haukattu liian suuri pala liian lyhyellä aikataululla, mutta toisessa vaiheessa pyrittiin rajaamaan hanketta ja etsimään mahdollisia toimivia konsepteja. Itse hanketta hoidettiin joukkoistamalla, mikä on ilmeisesti aiheuttanut hämminkiä.

Joukkorahoituksen ykköskohteeksi nousi odotetusti tietokirjailija, mutta kannatusta sai myös kääntäjän, kuvittajan/valokuvaajan, ulkomaalaisen kirjailijan vierailun, kustantajan sekä tilaisuuden (tietokirjan aiheesta) rahoittaminen.

Joukkorahoituksen vastikkeeksi mainittiin odotetusti eniten kirja (ennakkotilauksena). Myös eri toimijoiden luento- ja koulutustilaisuudet sekä messut saivat kannatusta. Pääomasijoituksen kohteeksi mainittiin tiimitietokirjoittajien osuuskunta.

Identifioituneiden tietokirjailijoiden alat olivat kulttuuria, arkkitehtuuria, taloutta, politiikka ja yhteiskuntaa.

Fasilitaattoriksi ei kukaan ilmoittautunut. Fasilitaattoreiden mukaan ottaminen laajentaisi ja monimutkaistaisi konseptia. Lisäksi heidän löytämisensä edellyttäisi matkasaarnaamista eli henkilökohtaisia tapaamisia, mikä ei ollut mahdollista näissä puitteissa. Ehdotuksia haluttiin kuitenkin antaa fasilitointiin liittyen. Fasilitoinnilla voidaan tarkoittaa myös palvelun fasilitointia.

Ehdotuksia haluttiin antaa liki kaikesta, mitä kyselylomakkeessa oli esitetty. Eniten kannatusta saivat mahdolliseen nettipalvelun liittyvä, mahdolliseen fasilitointiin liittyvä, kirja-aiheisiin liittyvä sekä kirjoittajiin tai asiantuntijoihin liittyvä

aloitteellisuus.

Ainoa tässä vaiheessa esitetty ehdotus kuuluu:

”Nuorten tietokirjat pitäisi ottaa erikoistarkasteluun, jotta saadaan nuorempi polvi lukemaan.”

Ne jotka vastaisivat ehdottelijoille annettavaan vastikekysymykseen olivat yksimielisiä: Vain pitkään mukana olleille osallistujille. Ehdottelijoille vastineeksi ehdotettiin messulippuja tai tapaamisia kirjailijoiden kanssa.

Palautteen antajat halusivat antaa eniten palautetta kirjojen formaateista ja ulkonäöstä ja hankkeen etenemisestä sekä tehdä kirja-arvosteluja. Lisäksi mahdollisen nettipalvelun toimivuudesta haluttiin antaa palautetta.

Enemmistön mukaan vain kirja-arvostelijoille pitää antaa vastineeksi kirjat, muille palautteen antajille ei mitään, mutta osa halusi muillekin palautteen antajille vastineita.

Mahdollisen palvelun organisoitumisesta suurin osa oli sitä mieltä, että sen voisi toteuttaa yhdistys tai osuuskunta. Tiimin mielestä kannattaisi kuitenkin harkita myös yhteistyötä olemassa olevan palvelun kanssa, mikä ei ole kannanotto yhteistyön puolesta tai vastaan, vaan vain asian selvittämisen puolesta.

Kovin moni ei vastannut kysymykseen osallistumisesta palvelua mahdollisesti ylläpitävään organisaation, mutta puolet vastaajista vastasi kyllä. Yksi vastaajista kehotti etsimään yhteistyökumppaneita.

Toisen vaiheen tuloksia

Toisessa vaiheessa osallistujat saivat arvioida ja kehitellä joukkoistamisen eri osalueita teemakeskusteluissa.

Keskustelua kiihotti erityisesti mahdollisten kirjojen aiheiden ja kirjoittajien valikoituminen. Sananvaihtoa käytiin myös sanavapauden rajoista, vaikkei se sinänsä liity yhteisörahoitukseen. Kirjojen sisällöstähän on vastuussa viime kädessä kustantaja, vaikkei kirjailijankaan vastuu poistu.

Mielenkiintoinen uusi avaus oli oman nimen saaminen kirjan alkulehdille vastineeksi joukkorahoituksesta. Tämä on valitettavasti hankalaa Suomen lain mukaan, koska ”vastikkeetonta” rahoitusta pidetään lahjana tai rahankeräyksenä, johon pitää olla rahankeräyslupa. Omakustanteiden ja yhteisörahoittamisen yhteyksiä pohdittiin myös, mutta niitä ei pidetty samana asiana.

Muutoin rahoittajien vastikkeina pidettiin kirjoja, messulippuja, tietokirjailijan

luentoja ja koulutustilaisuuksia. Muiden osallistujien, kuten kirja-arvostelijoiden tai ehdottelijoiden ja palautteen antajien vastikkeista oltiin erimielisiä, mutta yleisesti kirja-arvostelijoiden palkinnoksi arvioitiin ainakin se kirja. Kirja-arvostelijoiden ja -arvostelujen tasosta oltiin huolissaan. Tietokirjallisuuden tarpeeseen ja menekkiin uskottiin.

Kaikenlaisia laillisia vastikkeita ja keinoja yhteisörahoituksen saamiseksi suosittiin. Pohdinnassa oli myös kirjailijatapaamiset ennen ja jälkeen kirjan, jonka ongelmaksi todettiin se, että rahoittaja saattaa pyrkiä vaikuttamaan kirjan sisältöön.

Itse palvelusta käytiin keskustelua sen välillä kannattaako ylipäättään ryhtyä vähäisin resursseihin rakentamaan tietokirjallisuuden joukkorahoituspalvelua. Olemassa olevien palveluiden hinta todettiin kohtuuttoman korkeaksi, vaikka jo toiminnassa olevan palvelun yhteyteen muodostettavalla palvelulla olisi kätevästi jo valmiina ja potentiaalista asiakaskuntaa. Oman palvelun pyörittämistä vapaaehtoisvoimin epäiltiin, eikä hankkeen ideana sellainen ollutkaan kuin ehkä alkuvaiheessa ennen kuin yhteisörahoituksen kautta saatuja provisioita voidaan käyttää ylläpitoon ja kehittämiseen. Itse palvelun rakentamisen rahoitusta pohdittiin, mutta siihen todettiin löytyvän rahoitusta mm. seuraavista lähteistä: TEKES, AVEK, OPM. Sen sijaan toiminnan harjoittamiseen ei ole saatavissa avustuksia. Enemmistö tuntui olevan sillä kannalla, että oma palvelu yhdistyksen tai osuuskunnan puitteissa olisi hyvä ratkaisu:

”Komppaan edellistä kaikilta osin. Pilottiprojekti pitäisi nyt saada pystyyn tietokirjojen yhteisörahoitusta varten.”

Pilottiprojektia toivottiin ja vain joukkorahoituspalvelusta, jonka jälkeen mietittäisiin varsinaisen joukkoistamisen, kuten aiheiden ja tekijöiden valikoitumista sekä muita ehdotus- ja palautejärjestelmiä, kuten kirjakritiikkiä.

”Uskon kyllä, että kiinnostuneita löytyy tietokirjojen joukkorahoittajiksi, mutta ongelmana on niiden henkilöiden tavoittaminen. Luulen, että aika moni kiinnostunut ei edes surffaile kovin aktiivisesti netissä. Ehkä etujoukon vain pitää ryhtyä toimintaan, eikä odotella mitään nopeaa suosiota.”

Nimenomaisesti tietokirjallisuuteen keskittyvän joukkorahoituspalvelun katsottiin parantavan tietokirjallisuuden asemaa, mutta huono suosio voisi laskea arvostusta. Palveluun katsottiin kuuluvan enemmän sisältöä kuin mielikuvia:

”Siihen mahdolliseen palveluun pitäisi kyllä sisällyttää joukkorahoitusta haettaessa jonkinlainen synopsis ja alustavia osia käsikirjoituksesta, jotta ihmiset tietäisivät mitä he joukkorahoittavat. Kauniiden lupausten antaminen ja pelkillä kuvilla, videolla ja mielikuvilla pelaaminen olisi huono asia, jos halutaan olla vakavasti otettavia.

Kirjakritiikin ja (jälki)markkinoinnin (kirjojen ja oheistuotteiden myynti) liittäminen palveluun on tärkeää, koska sillä tavalla saadaan lisäarvoa järjestelmään. Tämä olisi myös se joka erottaisi palvelun muista. ”

Sivuhavaintona todettakoon, että hankehallinto sai tutua siitä, mitä on kansainvälinen spammaaminen eli roskaviestittäminen. Foorumille pääasiassa vain kirjaututtiin (tietoturvan testaamismielessä) ja ehkä odoteltiin, että päästäisiin lähettämään yksityisiä sähköposteja foorumin jäsenille. Vain pieni osa kirjoitteli englanninkielisiä mainostekstejä, joten spammaajat eivät ole juurikaan ”lukeneet” keskusteluketjuja. IP-osoitteiden mukaan roskaosallistujat olivat mm. Kiinasta, Saksasta, Ukrainasta, Venäjältä, Yhdysvalloista ja Bahrainista. PhpBBfoorumissa on ihan käteviä toimintoja spammaamisen patoamiseksi esimerkiksi antamalla porttikieltoja IP-osoitteiden perusteella ja poistamalla asiattomat käyttäjät viestineen, mutta se vaatii ylläpidon aktiivisuutta.

Johtopäätöksiä

Hanketta leimasi kyttäysmentaliteetti. Joukkorahoitusinnostuksen vanavedessä on tiettävästi vireillä enemmänkin kirjallisuuden ja tietokirjallisuuden joukkorahoitushankkeita – mikä selvisi vasta hankkeen aikana. Tästäkin syystä tätä joukkoistamishanketta vain seurailtiin. Kuvaavaa on, että teemafoorumilla oli 25 käyttäjää ja viestejä 161, mutta foorumin ketjuja oli luettu yhteensä 3374 kertaa 15.1. 2015 mennessä. Verkonkäyttötutkimuksista tiedetään, että noin 10 % netin käyttäjistä luo sisältöjä ja enemmistö, noin 90 % toimii passiivisina lukijoina. Tässä tapauksessa suhdeluku saattaa olla jopa suurempi. Sitä on vaikeaa tietää, koska ei tunneta aktiivisten käyttäjien lukemismääriä.

Lopputuloksena odotettiin yleisesti pilottiprojektia omasta tietokirjan joukkorahoituspalvelusta. Itse joukkoistaminen taisi jäädä hämäräksi. Kirjakritiikkiosio palveluun kuitenkin haluttiin yleisesti yhdistää:

”Jossain edellä mainittu jälkimarkkinointi on mielestäni tärkeää. Kritiikki pitää antaa asiantuntijoiden hommaksi, ei kuka tahansa ”

Yhteisörahoitus nähtiin ennemminkin tavanomaisen, vaikka hieman marginaalissa olevan tietokirjallisuuden rahoituslähteenä, eikä yhteisömediamaailmasta tunnetun hieman rouheamman, ”amatöörimäisemmän” kirjallisuuden julkaisemisen apuna. Yhteisömedia (*engl. community media*) on kansalaisten mediaa, yleensä radio- ja televisiotoimintaa, jota rahoitetaan eri keinoin, mutta yleensä yhteisön omin varoin mm. lahjoituksin ja vapaaehtoisin katselija- tai kuuntelijamaksuin, jotka edustavat yhteisörahoitusta, vaikkei niitä ole sellaiseksi nimitetty kuuteenkymmeneen vuoteen. Yhteisömediamaailmasta tiedämme, että siellä kukkivat erilaiset kokeilut ja journalismi, joka on pahimmillaan sietämätöntä sekoilua ja parhaimmillaan paljon laadukkaampaa kuin ns. ammattitoimittajien tuottamat sisällöt.⁵ Todettakoon

5 Nermes 2013.

selvennykseksi, että journalistien ohjeisiin sitoutunut yhteisömedia on aivan eri asia kuin sosiaalisen median teksti- ja kuvapäätöt.

Yhteisömediamaailmassa on ollut ideana myös mahdollisimman suuri itsenäisyys ja riippumattomuus myös teknisesti. Nykyisessä some-huumassa ei juuri välitetä siitä minkälaisen seurannan ja vakoilun kohteiksi osallistujat joutuvat ”ilmaisilla” alustoilla ja (pilvi)palveluilla, kuten Facebook. Tässä hankkeessakin käytettiin Google Docs -alustaa, mutta vain välivaiheena ja phpBB-foorumi on Open Source -yhteisön tuottama luotettava alusta.

Tietokirjallisuudella on Suomessa ehkä turhankin juhlava asema ja sen muodot ovat vahvasti sidoksissa oppikirjallisuuteen ja akateemiseen kirjoittamiseen – siitä huolimatta että tietokirjallisuuden nimissä julkaistaan jos jonkinlaisia huuhaahoitoppaita ja keksittyjä kauhutarinoita kaukomailta. Ehkä uudempia tuulia on tulossa, josta oli osoituksena esimerkiksi *Kolmannen valtakunnan vieraat* -kirja⁶, jossa akateemiset kirjoittajat olivat löytäneet kepeämmän, mutta silti syvällisen otteen vakavaan historialliseen aiheeseen.

Joukkorahoitus ei sinänsä rajaa tuettavia teoksia, mutta on ilmeistä, etteivät isojen kustantamojen kuuluisat kirjoittajat sitä kaipaa. Yhteisörahoituksen ja joukkoistamisen takana on kuitenkin vahvasti yhteisömedian ajatusmaailma kansalaisten itseilmaisusta, vaikka joukkoistaminen on otettua käyttöön myös yritysmaailmassa liiketoiminnan edistämiseksi. Kuten yhteisömediaa vuosikymmeniä tutkinut *Peter Lewis* toteaa, yhteisömedia on aina jollakin tavalla vaihtoehtoista, marginaalista ja täydentävää.⁷ Koska keskustelua yhteisömediatoimittamisesta ja ns. ammattitoimittamisesta ei ole käyty Suomessa – toisin kuin muissa Pohjoismaissa – niin keskustelua ”amatööritietokirjoittamisesta” ja ns. ammattitietokirjoittamisesta ei ole vielä aloitettu. Tämän hankkeen puitteissa osallistujat korostivat kirjoittajien ammattimaisuutta, joka perinteisesti ymmärretään muodollisena ammatillisuutena, tiettynä koulutuksena ja asemana.

Valtionvarainministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön tekemässä joukkorahoitusselvityksessä yhteisörahoituksen arvioitiin edistävän hankkeita myös marginaalissa yleisten rahoituskanavien ulkopuolella, lisäävän kulttuuri- ja sosiaalisen elämän elinvoimaisuutta sekä vahvistavan vapaata kansalaistoimintaa. Joukkorahoitusta pidettiin myös uutena mahdollisuutena osuuskuntamuotoiselle toiminnalle.⁸ Tähän mennessä Suomessa yhteisörahoitusta on pidetty lähinnä vain uutena rahoituskeinona, ei varsinaisesti toiminnan tai tuotantotapojen kehittämisenä. Tässä hankkeessa pyrittiin kartoittamaan myös tuotantotapojen uudistamista, jossa jonkin verran onnistuttiinkin. Tuotantotavan muuttaminen yhteisömedian suuntaan ei ole ihan yksinkertaista. Yhteisömediamaailmassa joukkorahoittaminen tuo usein myös jonkin verran valtaa esimerkiksi median ohjelmapolitiikkaan, mutta tietokirjojen tuottamisessa vaikuttaminen olisi epäeettistä. Palautteen antaminen ja saaminen on kuitenkin olennaista teosten kirjoittamisprosessissa.

6 Jokisipilä & Könönen 2013.

7 Nermes 2013.

8 Raportti joukkorahoituskyselystä 2014.

Joukkoistaminen, joukkorahoitus ja yhteisömedia ovat kaikki suomalaisille kovin tuntemattomia toimintatapoja, joten se todennäköisesti karsi osanottoa hankkeeseen. Joukkoistamisen ohjaus olisi ehkä pitänyt olla tiukempaa, vaikka sitä nimenomaisesti pyrittiin välttämään villien ideoiden löytämiseksi. Hankkeen perusidea oli kuitenkin kohtuullisen hyvin kuvattu sekä postitetussa saatekirjeessä että nettisivuston ja foorumin aineistoissa. Suomalaisilla on muutenkin tapana osallistua vain jos mukana on tuttuja tai merkittäviä ihmisiä tai kyseessä on massatapahtuma.

Hankkeessa oli otettu laaja kokonaisuus käsittelyyn suhteellisen lyhyellä hankeaikataululla, mikä ei ollut ihan onnistunut ratkaisu. Vaikka hanketta rajattiin toisessa vaiheessa ja pyrittiin keskittymään pääasioihin, aika loppui ainakin osin kesken. Palvelun perustamista yhdistyksen tai osuuskunnan kautta kannatettiin yleisesti. Epäselväksi jäi, kuinka innokkaita keskustelijat itse asiaa ovat oikeasti osallistumaan palvelun rakentamiseen ja kehittämiseen. Hämmäntävintä oli se, ettei kukaan varsinaisesti kommentoinut esitettyä palveluluonnosta. Sitä pidettiin ilmeisesti liian teknisenä asiana, vaikka se oli esitetty graafisena luonnoksena, eikä tietojärjestelmätieteiden kaaviomerkkijärjestelmällä. Luonnosta voidaan pitää suhteellisen onnistuneena peruslähtökohtana keskustelujen perusteella.

Tietokirjallisuuden joukkorahoituksen ja joukkoistamisen palvelun perusrakentaminen ei vaadi kovin suurta ponnistusta. Se on melko yksinkertaisesti toteutettavissa php-palvelinkielen ja mysql-tietokannan sekä suomalaisen verkkomaksupalvelun avulla. Keskustelussa kuitenkin korostettiin, että pitää tehdä kunnollinen palvelu. Tällä ilmeisesti tarkoitettiin teknisesti hyvin toimivaa ja visuaalisesti miellyttävää palvelua. Teknisesti php ja mysql edustavat hyvää webteknologiaa. Hyvästä ulkonäöstä voidaan olla perustellusti montaa mieltä, sillä esimerkiksi nykyisissä joukkorahoituspalveluissa suositut isot kuvakkeet eivät välttämättä sovi tietokirjallisuuden imagoon.

Olemassa olevan palvelun yhteyteen sijoitettavan tietokirjan joukkorahoituspalvelun luomisessa etuutena on, että olemassa olevalla palvelulla on jo tietty asiakaskunta ja tunnettavuus. Toiminnassa oleva joukkorahoituspalvelu ei kuitenkaan pysty räätälöimään (kohtuullisella hinnalla) tietokirjallisuuden tarpeisiin sopivaa joukkoistamista, siis kokonaispalvelua. Tietokirjallisuus on luonteeltaan erilaista kuin elämyksellinen kulttuurituotanto, johon olemassa olevat palvelut keskittyvät. Kyse on myös rahasta ja toiminnan taloudellisesta tehokkuudesta. Voittoa tavoittelematon yhdistys tai osuuskunta pystyy tuottamaan palvelun pienemmällä provisiolla kuin voittoa tavoitteleva osakeyhtiö. Viime kädessä kuitenkin joukkorahoituksen hakijat ovat itse vastuussa hankkeensa markkinoinnista, joten se etu mikä saavutetaan jo olemassa olevaan palveluun nojaten, on toissijaista.

Joukkorahoittamisen ja joukkoistamisen syventäminen ns. reaali maailmaan edellyttää jalkatyötä ja matkasaarnaamista, koska toimintatapa on niin uusi ja outo.

Kevään ja kesän tai viimeistään syksyn 2015 aikana selvinnee, syntyykö tämän hankkeen seurauksena tietokirjallisuuden joukkoistamisen/joukkorahoittamisen palvelu.

Suosituksia

Hankkeen vetäjän suositukset tietokirjallisuuden ja sen joukkorahoittamisen ja joukkoistamisen edistämiseksi tämän hankkeen pohjalta

1. *Tarvitaan nimenomaisesti tietokirjallisuuden joukkorahoittamiseen ja joukkoistamiseen keskittyvä palvelu, joka ottaa huomioon jatkossa myös reaali maailman jollakin tavalla. Palvelu voidaan aloittaa riisuttuna mallina. Tietokirjallisuus on perusluonteeltaan niin erilaista kuin muu taiteen joukkorahoitus ja joukkoistaminen, joka pohjautuu ennen kaikkea elämyksellisyyteen*

Tietokirjallisuuskin voi olla elämyksellinen, mutta ennen kaikkea se on tietokirjallisuutta: uusien ajatusten, ideoiden ja tietojen sekä perusteltujen näkemyksien esittämistä. Mikäli tietokirjallisuus vielä nykyisestäään karnevalisoituu, merkitsee se leikkiteieteellisen ja yhä pinnallisemmän kirjallisuuden lisääntymistä, jota pelkkään elämyksellisyyteen pohjautuva joukkorahoitus edistää.

Tietokirjallisuuden markkinoiminen edellyttää sisällysluettelon ja synopsisin sekä mahdollisesti tekstinäytteiden esittämistä mahdollisille rahoittajille. Markkinoitiin voidaan liittää esimerkiksi tietokirjailijan lyhyt johdanto aiheeseen tekstinä, äänenä tai videoina.

Tietokirjallisuuden joukkoistaminen edellyttää palaute- ja ehdotuspalvelun rakentamista, jolloin sisältöjä voidaan kehittää. Joukkoistamisen kehittämisen vie oman aikansa. Palvelu voidaan aloittaa pilottihankkeilla.

2. *Nuorten ja lasten tietokirjallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, riippumatta joukkoistamishankkeista. Opetusministeriön pitäisi olla kiinnostuneempi lasten ja nuorten lukutaidosta ja luetun ymmärtämistaidosta kuin mahdollisista digitaadoista. Lukutaito korreloi vahvasti kaiken oppimisen kanssa. Jopa matemaattis-luonnontieteellisten sekä digitaalisten ja media-taitojen omaksuminen liittyy kykyyn sisäistää tekstejä.*

Nuorten ja lasten asennoituminen kirjallisuuteen, mitä ilmeisimmin nimenomaisesti tietokirjallisuuteen on muuttunut viime vuosikymmeninä kielteiseksi. Ylioppilaslahjojen inhokkilistalla on ensimmäisenä kirja. On aiheellista ryhtyä arvioimaan, mistä se johtuu. Lasten ja nuorten pitää päästä arvioimaan ensisijaisesti oppikirjoja, sillä myös lapset ja nuoret kykenevät antamaan arvokasta palautetta. Nuorten ja lasten osallistamista tuleviin oppikirja- ja tietokirjahankkeisiin tulisi edistää sekä löytää uusia innovatiivisia tapoja yhdistää eri oppiaineita.

Jos italialaiset lapset opiskelevat suomalaisilla oppikirjoilla matematiikka, olisi aivan mahdollista, että suomalaiset lapset opiskelisivat esimerkiksi biologiaa ruotsin- tai englanninkielisillä oppikirjoilla. Myös kaksikieliset oppikirjat voisivat olla mahdollisia, jolloin niitä voitaisiin käyttää useilla op-

pitunneilla. Tämä ei merkitse suomen kielen vähättelyä, jonka opettamiseen tulee kiinnittää kouluissa lisää huomiota. Vastikään julkaistun tutkimuksen mukaan joka kahdeksas peruskoulun päättävä poika ei osaa lukea niin hyvin, että voisi selvitä jatko-opinnoista ja työelämässä. Äidinkielen opettajien mukaan nettisurfailu on tehnyt lukemisesta pinnallisempaa, eikä tekstien analysoiminen oikein enää luonnistu lapsilta ja nuorilta.

3. *Verkkoa käyttämättömien ryhmien osallistaminen tietokirjallisuuden joukkoistamiseen on olennaista, jotta ihmisiä ei syrjitä teknologian perusteella. Ratkaisu ei ole senioreiden tai "teknologiakielteisten" netti- tai some-koulutus.*

On kohtuutonta, jos tietokirjallisuuden joukkorahoitukseen ja joukkoistamiseen ei pääsisi mukaan kuin verkkomaailmassa. Suuri osa kirjoista julkaistaan edelleenkin painetussa eikä digitaalisessa muodossa. Painetun kirjan loppua, kuten aikoinaan vinyylilevyjen loppumista CD:n tieltä, on ennustettu jo pitkään, mutta se tuskin on todennäköistä ainakaan lähitulevaisuudessa. Painetulla kirjalla, kuten vinyylilevylläkin on monia etuja, joita digi-intoilijat eivät näytä ymmärtävän. Sähköiset kirjat tulevat eittämättä lisääntymään, mutta painettu kirja tulee pitämään pintansa. Suurin ongelma kirjan tulevan suosion kannalta on kuitenkin nuoremmat polven nihkeä asenne ja heikentynyt kyky pidempää keskittymistä vaativan tekstin eli kirjan käyttämiseen.

Keski-ikäiset ja ikäihmiset, varsinkin naiset, ovat kirjojen suurkuluttajia. Heillä on myös usein aikaa osallistua erilaiseen toimintaan ihan oikeassa maailmassa. Vuorovaikutus kasvokkain on monipuolisempaa ja luontevampaa kuin verkossa, jossa tekstit voidaan helposti ymmärtää väärin, koska nonverbaalinen viestintä puuttuu.

Vanhemman polven lisäksi erityisryhmiä, joita pitäisi huomioida verkon ulkopuolella ovat maahanmuuttajat ja vammaisryhmät, joiden kielitaito ja muu osaaminen ei välttämättä riitä joukkoistamispalvelun ymmärtämiseen, jolloin tarvittaisiin avustajia, fasilitaattoreita. Myös nuorten ja lasten ohjaukseen tarvittaisiin ns. todellisen maailman ryhmänohjaajia, ei niinkään joukkorahoitusta varten, vaan joukkoistamista, ennen kaikkea palautteen antamista varten. Vaikka nuorilla ja lapsilla onkin kyky liikkua netissä, heillä ei välttämättä ole kykyä ja halua toimia "tylsien" tietokirjojen joukkoistamisessa ilman henkilökohtaista motivointia ja ohjausta.

Lähteitä

Aitamurto, Tanja. Joukkoistaminen demokratiassa. Poliittisen päätöksenteon uusi aika. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 2/2012. Helsinki 2012.

Jokisipilä, Markku & Könönen, Janne. Kolmannen valtakunnan vieraat. Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944. Otava. Helsinki 2013.

Kärkkäinen, Hannu – Jussila, Jari – Erkinheimo, Pia – Hallikas, Jukka – Isokangas, Antti – Jalonen, Helge. Joukkoistamisen uusi aalto: Teollisten yritysten joukkoistaminen. Tampereen teknillinen yliopisto. Tampere 2014.

Nermes, Maarit. Yhteisömedia – yli 40 vuotta kansalaismediaa Suomessakin. Norma Kustannus. Turku 2013.

Raportti joukkorahoituskyselystä. Valtiovarainministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö 13.3.2014. Helsinki 2014.

Raportin kirjoittaja on tutkiva toimittaja, tietokirjailija, kustantaja ja kouluttaja. Koulutukseltaan hän on diplomi-insinööri (prosessikemia) ja luonnontieteen kandidaatti (digitaalinen media).